

HAFIZ

Allah'ın isimlerinden
(esmâ-i hüsnâ) biri. L

J

"Korumak, görüp gözetmek, ihmalkâr ve gafil davranmayıp dikkatli ve basiretli bulunmak: anlayıp bellemek, ezberlemek" anlamlarındaki hafız kökünden sıfat olup "koruyan, hiçbir şeyin kaybolmaması ve ihmal edilmemesi için gerekli tedbirleri alan" demektir. Aynı mânadaki hafız kelimesine nisbetle mübalağa ve süreklilik ifade eder. Hafız. Allah'ın isimlerinden biri olarak "kâinata zerre kadar bir şey bile gözetiminden uzak olmayan ve tabiatı dengede tutan" anlamına gelir (Lisanü'Arab, "hfz" md.; Kamus Tercümesi, "hfz" md.).

Hıfz kavramı Kur'ân-ı Kerîm'de kırk yerde geçmekte olup bunların on üçü Allah'a, dördü meleklerle, altısı peygamberlere, biri İlm-i ilâhî veya levh-i mahfuz mânasındaki "kitâb"a, diğerleri de insanlara nisbet edilmiştir (bk. M. E Ab-dülbâki, "hfz" md). Allah'a izafe edilen kelimelerin ikisi bizzat kendi fiilinin, ikisi de O'nun tarafından korunan levhin (levh-i

mahfuz) ve yine kendi iradesiyle dünyayı bir tavan gibi gök taşlarından koruyan sakfın (sakf-i mahfuz) sıfatı durumundadır (en-Nisâ 4/34; el-Hicr 15/17). Üç âyette yer alan hafız ise tabiatın yaratıcısı, yöneticisi ve geliştiricisi olan Allah'ın onun işleyiş sistemini koruyup sürdürdüğünü. Özellikle insanlarla meskûn dünyanın maddî olan ve olmayan zararlılardan muhafaza ettiğini belirtmektedir (el-Bakara 2/255; es-Sâffât 37/7; Fussilet 41/12). Kur'an'ın üç âyetinde birer sıfat olarak Allah'a nisbet edilen hafız kelimelerinden birinde Hz. Ya'kûb'un dilinden Allah'ın en hayırlı koruyucu olduğu (Yûsuf 12/64), diğerinde Kur'an'ı O'nun mutlaka koruyacağı (el-Hicr 15/9), üçüncüsünde de Hz. Süleyman'ın emrinde çalışıp dalgıçlık ve benzeri işlerle meşgul olan elemanların Allah'ın gözetimi altında bulunduğu ifade edilmektedir (el-En-biyâ 21/82). Hafız ismi de üç âyette tekrarlanarak bunların ikisinde Allah'ın "her şeyi gözetin" olduğu (Hûd 11/57; Sebe' 34/21). diğerinde Allah'tan başka dostlar edinilenleri O'nun daima gözetim altında tuttuğu açıklanmaktadır (eş-Şûrâ 42/6). Kur'an'da meleklerle İfade edilen hafız. insanları koruma ve işledikleri amelleri kayıt altına alma mânasında kullanılmakta, peygamberlere nisbet edilenlerse onların sadece tebliğle mükellef olduklarını, iradelerini diledikleri gibi kullanan İnsanların üzerine birer bekçi gibi görev-lendirilmediklerini bildirmektedir.

Hıfz kavramı çeşitli hadislerde Allah'a, meleklerle ve insanlara nisbet edilmiş (bk. Wensinck, el-Mu'cem, "hfz" md), hafız, doksan dokuz ismi ihtiva eden Tirmî-zî ve İbn Mâce rivayetlerinden sadece Tir-mizredyer almıştır (Tirmizî. "Da'avât", 82).

Ebü'l-Hasan el-Eş'arî, hafız isminin tabiatın düzenini koymak ve onu sürdürmekten başka "bilen" (alfm) mânasına da gelebileceğini söylemiş (İbn Fûrek, s. 54), Fahreddin er-Râzî de bu görüşü desteklemiş (Leuâmfu'l-beyyînât, s. 270). fakat Abdülkâhir el-Bağdâdî. hafız kavramının "bilmek" anlamında Allah hakkında kullanılmayacağını belirtmiştir iel-Esmâ' ue's-şifât, vr. 89a). Ebû Mansûr el-Mâtürî-dî hafız için, ne kadar gizli ve farkedil-mez olursa olsun hiçbir şeyin Allah'a gizli kalmadığı, O'nun hiçbir şeyden gafil olmadığı ve mutlaka amellerin karşılığını vereceği mânasını tercih etmiştir (Te'û-lât, vr 341b).

Ebü Abdullah el-Halîmî, Allah'a nisbet edilen hâfiz ismi veya sıfatına "gerek din gerekse dünya konularında kulunu tehlikelerden koruyan", hafız ismine de "ihmal göstermeme ve gaflete düşmeme hususunda kendisine güvenilen" anlamlarını vermek suretiyle bir ayırım yapmaya çalışmış da {el-Minhâc, I. 204-205) genellikle âlimler aynı kökten gelen bu iki kelime arasında fark gözetmemişlerdir. Söz konusu isimlere Kur'an'daki kullanılımları da göz önüne alınarak verilen mânaları üç grup halinde incelemek mümkündür, a) Kâinatın düzenini koyup sürdüren; b) İlahî mesaja muhatap olan insanları çeşitli tehlikelerden koruyan, onların niyetlerini ve bütün sırlarını bilen, davranışlarını melekleri vasıtasıyla tescil ettiren, dostlarını kötülüklerden koruyan; c) Kur'ân-ı Kerîm'İ tahriften, unutulmaktan veya ihmal edilmiş olmaktan muhafaza eden. Gazzâlî, hafız İsminin mânasının hafıza nisbetle daha kapsamlı olduğunu ve süreklilik gösterdiğini belirtir. Ona göre hafız, kâinatın varlığını sürdürme yanında tabiatın işleyişinde göze çarpan "zıtları dengede tutulması" gibi daha belirgin bir anlam taşır. Meselâ tabiatı su ile ateşin bulunması, suyun ateşi ortadan kaldırmaması ve ateşin suyu tamamen buharlaş-tırıp yok etmemesi bunun örneklerinden biridir. Bu tür hararet ve rutubet tezadı organik varlıklarda da mevcuttur. Allah'ın, tabiatındaki birçok zıtları belli bir denge içinde tutması hafız isminin bir tecellisi-dir. Gazzâlî, hafız ismini ilgilendiren ve tabiatın işleyişini ortaya koyan başka Örnekler de verir (e/-Afac\$adü7-esnâ, s. 119-122). Fahreddin er-Râzî ise hafız isminin kişiyi dinî-mânevî tehlikelerden koruma fonksiyonuna dikkat çekerek başta şeytan olmak üzere nice bilim ve düşünce adamının basit şüphelerin şevkiyle gerçekten uzak kaldığını İfade etmiş, dolayısıyla insanlığın İyilik, güzellik ve doğruluk namına sahip olduğu baha biçilmez mirasın hafız isminin tecellisinin bir ürünü olduğunu vurgulamıştır iLeuâmfu'l-bey-yinât, s. 270-271).

Hafız, Halîmfın esmâ-i hüsnâ tasnifinde yer aldığı gibi (el-Minhâc, I. 204-205) Allah'ın kâinatı yönettiğini ifade eden kevnî isimlerdendir. Beyhaki ise hafız ismini "bildiğini unutmayan" anlamıyla zâtî sıfat, nazî de "bir şeyi koruma eyleminin diğerini korumaya engel olmayan" manasıyla fiilî sıfat isimlerinden kabul etmiştir iŞu'abü'l-imân, I. 121, 123).

Hafız ismiyle, "her şeyin varlığı kendisine bağlı olup kâinatı idare eden" mâ-nasındaki kayyûm, "kötü şeylere engel

olan" mânasındakî mâni*, "bilip gücü yeten ve koruyan" anlamındaki muklt ve "gözetleyip kontrol eden" mânasındaki ra-kib ismi arasında anlam yakınlığı vardır.